

Trendy w używaniu środków psychoaktywnych przez młodzież w województwie pomorskim

Trends in the use of psychoactive substances by youth in Pomerania

¹Szpital Specjalistyczny im. J.K. Łukowicza, Chojnice

²Zakład Pielęgniarstwa Ogólnego, Gdański Uniwersytet Medyczny

³Zakład Etyki, Gdański Uniwersytet Medyczny

KEY WORDS

trends, psychoactive agents, adolescents, young people

SUMMARY

Introduction. The use of psychoactive substances, including tobacco, alcohol and drugs is an extremely dangerous phenomenon in the modern world, especially in the context of the youth.

Aim. The purpose of the work was an attempt to answer the question: what are the trends in the use of psychoactive substances by young people in the Pomeranian?

Material and methods. Anonymous study was carried out within the Pomeranian Voivodeship, among the 217 pupils of the second grade of Junior High from Lubni, Brus and Gdansk. Research tool was the author's questionnaire survey. Analysis of the data related to the situation of social groups examined attitudes and knowledge of the respondents in relation to the use of psychoactive drugs.

Results. Knowledge on psychoactive substances is insufficient, as evidenced by the high percentage of people experimenting with these substances (nicotine – 39.6%, alcohol – 70.5%, drugs – 12%) and the low age of initiation (3-18 years).

Conclusions. The analysis of obtained materials allows to conclude that the growing problem of psychoactive substances addiction requires a wider recognition of the trends affecting the development of this phenomenon, which will give an opportunity to reduce and prevent this pathology.

WSTĘP

Współczesna młodzież niewątpliwie żyje w czasach, w których to media wyznaczają nowe idee i przekonania, promują nowe trendy czy określają nowe wersje tożsamości. Na kształtowanie zarówno osobowości młodzieży, jak i jej stylu życia istotny wpływ wywiera szeroko rozumiana kultura, w której dominuje przymus osiągnięcia szczęśliwości, najlepiej natychmiast i za wszelką cenę. Niestety moda na szybkie, łatwe i przyjemne życie wielokrotnie prowadzi do zachowań patologicznych (1). Niezwykle niebezpiecznym zjawiskiem, z jakim boryka się współczesny świat, jest nadużywanie substancji psychoaktywnych. Narkomania, będąc zjawiskiem wielopłaszczyznowym, staje się przyczyną zagrożeń dla zdrowia, prowadzi do destrukcji norm społecznych i moralnych. Konsekwencją tej sytuacji jest zaburzenie zdolności weryfikowania tego, co pozytywne i negatywne. W naszym kraju badania diagnozujące opisywane zjawisko

mają stosunkowo krótką tradycję. Pojawiły się z początkiem lat 80. XX wieku, czyli wtedy, gdy narkomanię uznano za problem społeczny (2). Prowadzone badania dowodzą, że problem narkotyzowania się zatacza coraz szersze kręgi, bowiem dotyczy nie tylko studentów i młodzieży, ale coraz młodszych dzieci. Szczególnie alarmująca jest liczba nastolatków sięgających po środki uzależniające (3). Według danych statystycznych z 2010 roku 40% młodzieży zadeklarowało palenie papierosów, po alkohol sięgnęło około 80% ankietowanych, a 16% młodych ludzi przyznało się do używania narkotyków (4). Powyższe dane są na tyle intrygujące, że zachęcają do odkrywania i wyjaśniania mechanizmów skłaniających młodego człowieka do zażywania środków odurzających. Tym bardziej, że napływ sprzecznych informacji kierowanych do młodzieży, które z jednej strony przestrzegają przed szkodliwym działaniem substancji uzależniających, a z drugiej eksponują ich atrakcyjność, rodzi lawinę pytań i niejasności (5).

CEL PRACY

Celem pracy była próba odpowiedzi na pytanie: Jakie trendy występują w używaniu środków psychoaktywnych przez młodzież w województwie pomorskim?

Do osiągnięcia przedstawionego celu pracy wyodrębiono następujące problemy badawcze:

1. Jaka jest wiedza gimnazjalistów na temat środków psychoaktywnych?
2. Jakie środki psychoaktywne są najczęściej używane przez młodzież?
3. Jakie czynniki według respondenta predysponują do stosowania środków psychoaktywnych?
4. Jakie formy spędzania czasu wolnego preferują gimnazjaliści?
5. Jaka postawę prezentują ankietowani wobec zajęć ukazujących wpływ środków psychoaktywnych na zdrowie?

MATERIAŁ I METODY

Badania zostały przeprowadzone w roku szkolnym 2011/2012 wśród gimnazjalistów z terenu województwa pomorskiego. Na przeprowadzenie badań uzyskano zgody dyrektorów szkół. Przystąpienie do wypełnienia ankiety było dobrowolne. Respondentów poinformowano o anonimowości badań oraz zasadach wypełnienia kwestionariusza, w przypadku wątpliwości udzielono stosownych wyjaśnień. Ze względu na osobisty charakter niektórych pytań kwestią nadrzędną było zdobycie zaufania ankietowanych oraz zachęcenie ich do udzielania szczerych odpowiedzi. Kilkakrotnie zapewniono badanych, że żadna z wypowiedzi nie zostanie wykorzystana przeciwko nim.

W celu przeprowadzenia badań zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Narzędziem był autorski kwestionariusz ankiety, zawierający wstęp objaśniający respondentowi, jaki jest cel badania oraz zapewnienie o jego anonimowości i poufności. Prosząc o udzielenie szczerych odpowiedzi, podkreślono ważność poruszanego problemu. Kwestionariusz składał się z dwóch części, łącznie zawierał 26 pytań. Treścią kwestionariusza były pytania otwarte oraz zamknięte z wyznaczonymi z góry możliwymi wariantami odpowiedzi. W większości pytań respondent mógł wybrać tylko jedną odpowiedź, jedno pytanie dawało szansę wyboru maksymalnie trzech odpowiedzi.

Część ogólna kwestionariusza zawierała pytania metryczne, charakteryzujące sytuację społeczną respondentów. W tej części zapytano badanych o płeć, wiek, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie i sytuację materialną rodziców.

Druga część ankiety to pytania dotyczące zjawiska uzależnień, dostępności środków psychoaktywnych oraz form spędzania przez młodzież czasu wolnego. Zastosowano również pytania sprawdzające wiedzę badanych na temat środków psychoaktywnych oraz ich zdanie na temat zapobiegania uzależnieniom.

Zebrane dane zostały zgromadzone w arkuszu kalkulacyjnym programu Excel Microsoft Office 2007, w którym również wykonano większość wykresów. Natomiast analizę danych przeprowadzono z wykorzystaniem pakietu staty-

stycznego Statistica 10. Do weryfikacji hipotez wykorzystano test ANOVA wieloczynnikowa. W celu określenia stopnia siły współzależności pomiędzy poszczególnymi zmiennymi zastosowano test F-Fischera.

WYNIKI

W badaniach uczestniczyło łącznie 217 osób, w tym:

- 94 osoby z gimnazjum w Lubni (wieś),
- 70 osób z gimnazjum w Brusach (miasteczko),
- 53 osoby z gimnazjum w Gdańsku (duże miasto).

Respondenci byli uczniami drugich klas gimnazjum w przedziale wieku od 13-18 lat.

W zestawieniu ogólnym pod względem płci nie było grup dominujących, bowiem zarówno kobiety, jak i mężczyźni stanowili po 50% ogółu badanych. Spośród ankietowanych zamieszkujących wieś przeważały dziewczęta (52,1%), udział chłopców wynosił 47,9%. Płeć żeńska przeważała również wśród badanych zamieszkujących duże miasto. Udział dziewcząt wynosi 50,9%, chłopcy stanowili 49,1% badanych. Inaczej wyglądała sytuacja w miasteczku. Tu przeważała płeć męska – 52,9% badanych, udział płci żeńskiej – 47,1%.

Z badań wynika, iż najliczniejszą grupę gimnazjalistów stanowiły osoby czternastoletnie (71,9%), mniej liczną grupą byli uczniowie piętnastoletni – 24,4%. Zdecydowanie mniejszą grupą były osoby w wieku 16 lat (1,8%). Natomiast grupę o najmniejszej liczebności stanowili uczniowie w wieku 13 lat (0,5%) oraz w wieku 18 lat (0,5%). Spośród ankietowanych 0,9% nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Największe zróżnicowanie wiekowe zaobserwowaliśmy wśród gimnazjalistów zamieszkujących wieś. Spotkaliśmy tu osoby trzynastoletnie (1,1%), czternastoletnie (70,25%), piętnastoletnie (25,5%) oraz osiemnastoletnie (1,1%). Tu 2,1% badanych nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Zarówno największy odsetek uczniów w wieku 14 lat (81,5%), jak i najmniejszy odsetek uczniów w wieku 15 lat (17,1%) dotyczył ankietowanych zamieszkujących miasteczko. Tu także 1,4% badanych to osoby szesnastoletnie. Największą grupę szesnastolatków spotkaliśmy wśród respondentów zamieszkujących duże miasto – 5,7%. Pozostałe grupy wiekowe to czternastolatki (62,2%) i piętnastolatki (32,1%). W każdym z badanych gimnazjów największy odsetek młodzieży stanowili uczniowie w wieku 14 lat.

W oparciu o uzyskane informacje można stwierdzić, że największa grupa respondentów zamieszkiwała wieś (43,3%), zaś najmniejsza grupa ankietowanych reprezentowała duże miasto – 24,4%. Grupą pośrednią byli gimnazjaliści mieszkający w miasteczku (32,3%).

Badani gimnazjaliści wywodzili się z różnych środowisk, a ich rodzice posiadali różny poziom wykształcenia. Największą grupę stanowili rodzice z wykształceniem zawodowym (38% kobiet, 55% mężczyzn) oraz rodzice legitymujący się wykształceniem średnim (37% kobiet, 28% mężczyzn). Mniej liczną grupą byli rodzice z wykształceniem wyższym (15% kobiet oraz 10% mężczyzn), a najmniej liczną – z wykształceniem podstawowym. Ten poziom kwalifikacji reprezentowało 8% kobiet i 4% mężczyzn. Z przeprowadzonej analizy wynika, że dominującą grupą wśród rodziców byli kobiety i mężczyźni z wykształceniem zawodowym oraz kobiety z wykształceniem średnim. Natomiast najmniej liczną

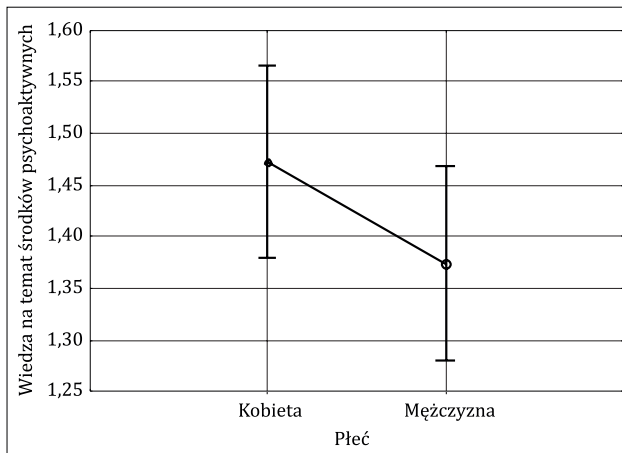
grupę stanowili również mężczyźni, ale z wykształceniem podstawowym. W środowisku wiejskim największy odsetek matek posiadał wykształcenie zawodowe (42,6%) i średnie (41,5%). Dużo mniejszą grupą były osoby z wykształceniem podstawowym (8,5%) i wyższym (7,4%). W miasteczku nieznaczną przewagę w stosunku do matek z wykształceniem zawodowym (37,1%) stanowiły matki z wykształceniem średnim (38,5%). Pośrednią grupą były matki legitymujące się dyplomem wyższej uczelni (18,6%). Natomiast najmniejszy udział procentowy dotyczył matek z wykształceniem podstawowym (2,9%). W dużym mieście większość matek posiadała wykształcenie zawodowe (32,1%), nieco mniej kobiet ukończyło kształcenie na poziomie średnim (26,4%) oraz wyższym (22,6%). Grupą najmniej liczną były matki z wykształceniem podstawowym (13,2%). Odpowiedzi na pytanie o wykształcenie matki nie udzieliło 2,9% ankietowanych mieszkających w miasteczku oraz 5,7% młodzieży z dużego miasta. Można także zauważyć, że im mniejsza aglomeracja, tym więcej kobiet legitymujących się wykształceniem zawodowym i średnim. Z kolei udział procentowy matek z wykształceniem wyższym rośnie wraz z wielkością zamieszkiwanej aglomeracji. Największą grupę stanowili mężczyźni z wykształceniem zawodowym (wieś – 54,2%, miasteczko – 54,3%, duże miasto – 54,8%). Znacznie mniej panów posiadało wykształcenie średnie (wieś – 31,9%, miasteczko – 27,1%, duże miasto – 22,7%). Najlicniejsza grupa ojców legitymująca się dyplomem wyższej uczelni zamieszkiwała miasteczko (14,3%), w pozostałych miejscowościach ich udział procentowy jest mniejszy (wieś – 8,5%, duże miasto – 7,5%). Natomiast wykształcenie podstawowe reprezentowała najmniej liczna grupa panów (wieś – 1,1%, miasteczko – 1,4%, duże miasto – 7,5%). Wśród ankietowanych były również osoby, które nie udzieliły odpowiedzi na powyższe pytanie (wieś – 1,1%, miasteczko – 2,9%, duże miasto – aż 7,5%). Być może powodem jest brak wiedzy respondentów na temat wykształcenia swoich rodziców albo niechęć do udzielenia odpowiedzi. Można także zauważyć, że im mniejsza aglomeracja, tym więcej osób z wykształceniem średnim.

Z analizy badań wynika, że sytuacja finansowa rodziców ankietowanych przedstawiała się stosunkowo korzystnie. Zdecydowana większość respondentów uważała, iż dochody w rodzinie są wystarczające (52,1%), natomiast za dochodami więcej niż wystarczającymi opowiedziało się 15,7% ankietowanych. Z kolei 10,1% badanych uważało, że dochody rodziców nie są wystarczające. Spośród badanych 22,1% nie wiedziało, jaka jest sytuacja materialna w ich rodzinie. Okazuje się, że im większa aglomeracja, tym większy odsetek rodzin, w których dochody są wystarczające (wieś – 43,5%, miasteczko – 50,0%, duże miasto – 69,9%). Innymi zauważalnymi prawidłowościami są: im mniejsza aglomeracja, tym więcej rodzin o niewystarczających dochodach (wieś – 12,8%, miasteczko – 8,6%, duże miasto – 7,5%) oraz im mniejsza aglomeracja, tym więcej respondentów nieznających sytuacji materialnej swoich rodziców (wieś – 30,9%, miasteczko – 20,0%, duże miasto – 9,4%).

Na pytanie, czy badane osoby wiedzą, co to są środki psychoaktywne, większość gimnazjalistów – 57,1% – odpowiedziała, że tak, a nieznaczna mniejszość – 42,4% – że nie

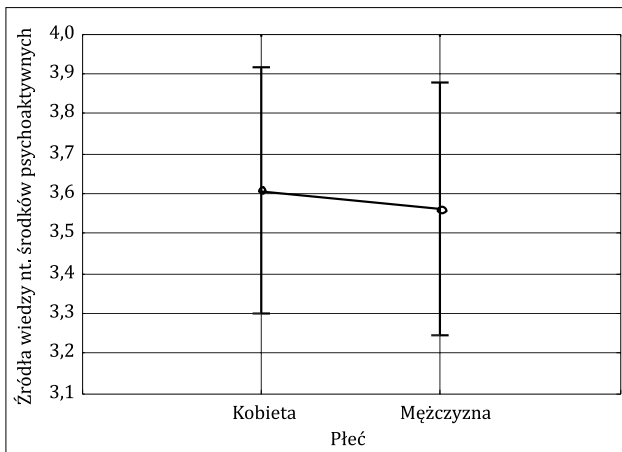
wie. Z ogółu badanych 0,5% nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Młodzież mieszkająca w różnych aglomeracjach posiadała podobną wiedzę na temat pojęcia „środki psychoaktywne”. Jednakże najczęściej odpowiedzi twierdzących udzieliłi ankietowani mieszkający na wsi (58,5%), pośrednią grupę stanowili gimnazjaliści z miasteczka (57,1%), najmniejszą grupę – ankietowani z dużego miasta (54,7%). Najwięcej odpowiedzi negatywnych udzieliłi respondenci z dużego miasta (45,3%), nieco mniej ankietowani z miasteczka (42,9%), a najmniej młodzież mieszkająca na wsi (40,4%). Tu również 1,1% ankietowanych nie zaznaczyło żadnej odpowiedzi. Spośród wszystkich odpowiadających ponad połowa, czyli 53,5%, uznała, że zażywanie środków psychoaktywnych jest szkodliwe. Natomiast 5% badanych uważało, że wymienione środki nie należą do substancji szkodliwych. Niepokoi jednak fakt, że aż 41,0% ankietowanych nie ma zdania na powyższy temat. Z ogółu badanych 0,5% respondentów nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Przekonanie ankietowanych o szkodliwości środków psychoaktywnych w zależności od miejsca zamieszkania nie wykazuje istotnych różnic i utrzymuje się na podobnym poziomie (wieś – 55,3%, miasteczko – 54,3%, duże miasto – 49,0%). Największą grupą, która opowiedziała się za nieszkodliwym działaniem tych substancji, byli respondenci z miasteczka (7,1%), najmniejszą – ze środowiska wiejskiego (3,2%). Grupa pośrednia reprezentowała gimnazjum z dużego miasta, jej udział procentowy to 5,7%. Tu także 1,9% ankietowanych nie miało zdania na poruszany temat. Na pytanie, czy stosowanie środków psychoaktywnych może powodować uzależnienie, 62,7% ankietowanych odpowiedziało twierdząco. Zdania przeciwnego było 5,5% badanych. Znaczącą grupę (31,8%) stanowiły jednak osoby, które nie wiedziały, czy można popaść w uzależnienie, stosując środki psychoaktywne. We wszystkich aglomeracjach zdecydowaną przewagę mieli respondenci uważający, że środki psychoaktywne mogą powodować uzależnienie (wieś – 62,8%, miasteczko – 58,5%, duże miasto – 67,9%), a dominującą grupą byli gimnazjaliści z dużego miasta. W każdej z aglomeracji występował znacząco niski odsetek ankietowanych, którzy uważali, że używanie środków psychostymulujących nie powoduje uzależnienia (wieś – 2,1%, miasteczko – 8,6%, duże miasto – 7,5%). Największą grupą, która nie wiedziała, czy w opisanej sytuacji może dojść do uzależnienia, byli ankietowani związani ze środowiskiem wiejskim (35,1%), nieco mniejszy udział procentowy dotyczył gimnazjalistów z miasteczka (32,9%) oraz z dużego miasta (24,6%). Nie ma istotnych statystycznie różnic w zależności od płci w tym, czy ankietowani wiedzą, co to są środki psychoaktywne – $p > 0,142$ (ryc. 1).

Jako najczęstsze źródła informacji na temat środków psychoaktywnych respondenci wskazywali środki masowego przekazu (55,5%) oraz rówieśników (27,3%). Najrzadziej respondenci uzyskiwali wiedzę od rodziców (6,6%), nauczycieli (5,9%) i pielęgniarek (2,7%). Odpowiedzi na postawione pytanie nie udzieliło 2,0% ankietowanych. W każdej aglomeracji przeważali gimnazjaliści, którzy najczęściej zdobywali wiedzę o substancjach psychoaktywnych ze środków masowego przekazu. Ich udział procentowy był zbliżony (wieś i miasteczko – po 58,2%), nieco mniejszy był odsetek ankietowanych z dużego miasta (47,5%). Można

Ryc. 1. Znajomość pojęcia „środki psychoaktywne”.
Pionowe słupki oznaczają 0,95 przedziały ufności (*dotyczy rycin 2, 6-12)

również zauważyć, że im większa aglomeracja, tym więcej badanych czerpie wiedzę od rówieśników (wieś – 20,0%, miasteczko – 30,2%, duże miasto – 36,1%). Największą grupą, która korzystała z wiedzy nauczycieli, byli respondenci ze środowiska wiejskiego (10,9%), ankietowani z dużego miasta w ogóle nie podali takiego źródła wiedzy. Pielęgniarki stanowiły znikome źródło informacji w każdej aglomeracji, aczkolwiek ankietowani zamieszkujący miasteczko najczęściej korzystali z ich wiedzy (3,5%). Być może jest to efekt bezpośredniego kontaktu z pielęgniarką zatrudnioną w tymże gimnazjum oraz sprawniej prowadzonej edukacji. Najwięcej informacji od rodziców pozyskiwali gimnazjaliści z dużego miasta (11,5%), najmniej z miasteczka (2,3%). Źródła wiedzy na temat środków psychoaktywnych nie zależą od płci – $p > 0,835$ (ryc. 2).

Ryc. 2. Najczęstsze źródła informacji na temat środków psychoaktywnych – w zależności od płci.

Z badań wynika, że im większa aglomeracja, tym mniejszy odsetek osób niepalących (wieś – 69,1%, miasteczko – 54,3%, duże miasto – 52,9%). Natomiast odsetek osób mających jednorazowy kontakt z papierosem rośnie wraz z wielkością aglomeracji (wieś – 12,8%, miasteczko – 20,0%, duże miasto – 22,6%). Największa grupa osób palących

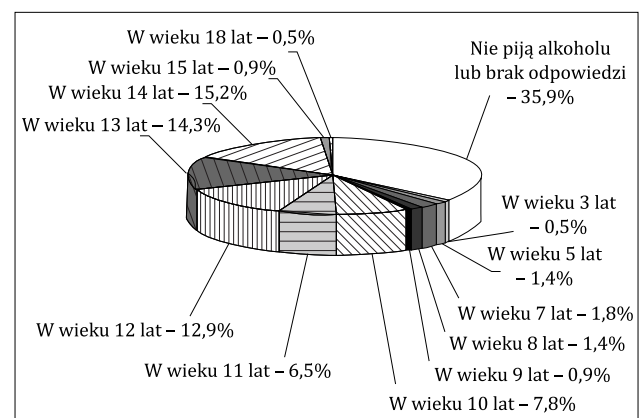
okazyjnie to ankietowani z miasteczka (21,4%). Najwięcej osób, które zadeklarowały codzienne palenie papierosów, zamieszkiwało duże miasto (13,2%), a najmniej – miasteczko (4,3%). Spośród respondentów, którzy zadeklarowali palenie papierosów, najczęściej, tj. 11,5%, wybrało kategorię 13 lat jako wiek, w którym po raz pierwszy zapalili papierosa. Mniejsza grupa (6,9%) przyznała się do inicjacji papierosowej w wieku 14 lat. Tyle samo badanych podało, że pierwszego papierosa wypaliło w wieku 12 lat. Niestety wiek pierwszego wypalenia papierosa niepokojąco się obniża. Dowodem tego są respondenci, którzy przyznali, że ich pierwsze zaciągnięcie dymem papierosowym miało miejsce w wieku 11 lat (3,7%), 10 lat (5,5%), 9 lat (1,4%), 8 lat (1,4%), 7 lat (1,4%) oraz 3 lat (0,9%). Szczególnie zastanawia wybór ostatniej kategorii wiekowej. Być może jest to fakt, być może wynik nieuczestnej odpowiedzi. Najmniejszą grupą byli respondenci, którzy pierwszego papierosa zapalili w wieku 15 lat (0,5%). W każdej z aglomeracji przeważali ankietowani, którzy nigdy nie zapalili papierosa bądź nie udzielili żadnej odpowiedzi (wieś – 69,1%, miasteczko – 52,9%, duże miasto – 52,8%). Wśród uczniów pochodzących ze środowiska wiejskiego największy udział procentowy (7,4%) stanowili ci, którzy pierwszego papierosa zapalili w wieku 13 lat. Z tego środowiska wywodzą się również osoby, które zaczęły palić w wieku 3 lat (2,1%). Kolejne kategorie wiekowe to: 12 i 14 lat (po 5,3%), 11 lat (4,3%), 10 lat (3,2%). Najmniej respondentów (po 1,1%) zapaliło pierwszego papierosa, mając 12, 9 oraz 15 lat. W środowisku wiejskim nie było uczniów, którzy zaczęli palić w wieku 7 lat. Najbardziej zróżnicowaną grupą byli gimnazjaliści z miasteczka. Wiek, w którym najczęściej po raz pierwszy zapalili papierosa, to 13 i 10 lat (po 11,4%), nieco mniejszy udział procentowy dotyczył kategorii 12 lat (8,6%), 11 lat (5,7%) oraz 14 lat (4,3%). Najmniej osób przyznało się do pierwszego zapalenia papierosa w wieku 7 lat (2,9%) oraz 8 i 9 lat (po 1,4%). Inaczej kształtowała się sytuacja w dużym mieście. Tu najczęściej ankietowani wybierali kategorię 13 lat (18,9%), 14 lat (13,2%) oraz 12 lat (7,5%). Najmniej liczne grupy stanowili respondenci, którzy po raz pierwszy zapalili papierosa, mając 7, 8, 9 oraz 10 lat (po 1,9%). W tym środowisku nie było nikogo, kto zaczął palić w wieku 3 oraz 15 lat.

Z odpowiedzi na pytania związane ze spożywaniem alkoholu wynika, że zdecydowaną większość stanowią ankietowani, którzy doświadczyli w przeszłości spożycia alkoholu. 47,0% badanych zadeklarowało okazjonalne spożywanie alkoholu, 21,7% wypilo alkohol jednorazowo, a 1,8% piło alkohol codziennie. Tylko 29,5% respondentów odpowiedziało, że nigdy nie piło alkoholu. W każdym z badanych środowisk dominującą grupą byli gimnazjaliści, którzy deklarowali okazjonalne spożywanie alkoholu (wieś – 40,4%, miasteczko – 54,3%, duże miasto – 49,1%). Najwięcej młodzieży niepijącej pochodziło z dużego miasta (39,6%), najmniej z miasteczka (21,4%), a grupą pośrednią byli uczniowie ze środowiska wiejskiego (29,8%). Można także zauważyć, że im mniejsze środowisko, tym więcej osób, które spożyły alkohol jednorazowo (wieś – 27,7%, miasteczko – 21,4%, duże miasto – 11,3%). Niepokojącym zjawiskiem jest codzienne spożywanie alkoholu, do którego przyznają się respondenci zamieszkujący miasteczko (2,9%) oraz

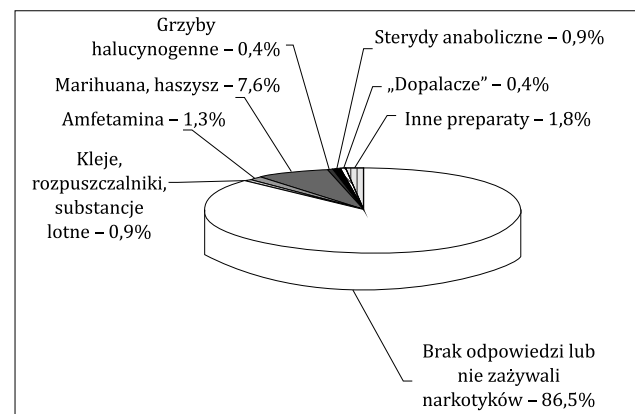
wieś (2,1%). Odpowiedzi gimnazjalistów na pytanie o wiek, w którym po raz pierwszy wypili alkohol, przedstawia rycina 3. We wszystkich badanych gimnazjach przeważała młodzież niepijąca alkoholu: duże miasto – 49,1%, środowisko wiejskie – 38,3%, miasteczko – 22,9%. Analizując uzyskane dane, można zauważyć, że młodzież zamieszkująca środowisko wiejskie pierwszej inicjacji alkoholowej doświadczyła najczęściej w wieku 14 lat (15,9%), 13 lat (15,9%) i 12 lat (14,9%). Znacznie mniejszy odsetek stanowiły następujące kategorie wiekowe: 11 lat – 2,1%, 10 lat – 6,4%, 8 lat – 1,1% oraz 5 lat – 3,2% (ta kategoria wiekowa występuje tylko w środowisku wiejskim). W miasteczku dominowali respondenci, którzy po raz pierwszy wypili alkohol w wieku 11 lat (15,7%), 12 lat (14,3%), 13 lat (12,9%), 14 lat (11,4%) oraz 10 lat (10,0%). Mniej odpowiedzi było związanych z wiekiem 7 lat (5,7%), 8 lat (2,9%) oraz 3, 9 i 15 lat (po 1,4%). W dużym mieście widać, że im wyższy wiek ankietowanego, tym więcej młodych osób doświadcza pierwszej inicjacji alkoholowej (9 lat – 1,9%, 10 i 12 lat – po 7,5%, 13 lat – 13,2%, 14 lat – 18,9%). Wyjątkiem jest niski odsetek badanych w wieku 11 lat (1,9%). Nie pojawiają się tu kategorie wiekowe w przedziale od 3-8 lat oraz 15 lat. Zdecydowanie pierwszym alkoholem wybieranym przez młodzież ze wszystkich badanych środowisk było piwo (wieś – 54,8%, miasteczko – 54,4%, duże miasto – 53,6%). Znacznie rzadziej wybierano wino (wieś – 12,5%, miasteczko – 16,5%, duże miasto – 5,6%) oraz mocne alkohole (wieś – 10,6%, miasteczko – 13,9%, duże miasto – 13,0%). Wśród gimnazjalistów były również osoby, które nie udzieliły żadnej odpowiedzi lub nie piją alkoholu (wieś – 22,1%, miasteczko – 15,2%, duże miasto – 27,8%).

Na pytanie o zażywanie narkotyków, zdecydowana większość respondentów, tj. 88,0%, odpowiedziała, że nigdy nie zażywała narkotyków. Spośród wszystkich gimnazjalistów zażywających narkotyki 6,0% zadeklarowało jednorazowy kontakt, 4,1% przyznało się do okazjonalnego zażywania, natomiast 0,5% badanych zażywa narkotyki codziennie. Wśród badanych osób 1,4% nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Z udzielonych odpowiedzi wynika, że we wszystkich badanych gimnazjach największy procent stanowili uczniowie, którzy nigdy nie zażywali narkotyków. Największą grupę spotykamy w środowisku wiejskim (92,6%), nieco mniejszą w dużym mieście (86,8%) oraz miasteczku (82,8%). Najwięcej ankietowanych deklarujących jednorazowy kontakt z narkotykiem pochodziło z miasteczka (12,9%), 3,2% mieszkało na wsi, a 1,9% zamieszkiwało duże miasto. Okazuje się, że im większa aglomeracja, tym więcej ankietowanych, którzy zażywają narkotyki okazjonalnie (wieś – 2,1%, miasteczko – 4,3%, duże miasto – 7,5%). Do codziennego zażywania narkotyków przyznali się gimnazjaliści z dużego miasta – 1,9%. Spośród ankietowanych, którzy przyznali się do zażywania narkotyków, najczęściej wybrało kategorię 14 lat (5,1%), nieco mniejszy odsetek dotyczył kategorii 13 lat (2,3%). Pozostałe kategorie wiekowe stanowiły niewielki udział procentowy: 12 lat – 0,9%, 10 i 15 lat – po 0,5%. W środowisku wiejskim odpowiedzi respondentów dotyczyły tylko dwóch kategorii, mianowicie 13 i 14 lat (po 2,1%). W miasteczku dominowały osoby, których pierwszy kontakt z narkotykiem miał miejsce w wieku 14 lat (7,1%) oraz 13 lat (4,3%). Część osób

zaznaczyła kategorie 10 i 12 lat (po 1,4%). W dużym mieście największa grupa gimnazjalistów przyznała się do pierwszego zażycia narkotyku w wieku 14 lat (7,5%). Pozostałe kategorie to: 12 i 15 lat (po 1,9%). Środkami, które gimnazjaliści najczęściej zażyli jako pierwsze w życiu, były marihuana i haszysz (7,6%) (ryc. 4). Badana młodzież najczęściej relacjonuje doświadczenia związane z tymi właśnie narkotykami (najwięcej w miasteczku – 12,3%, duże miasto – 8,9%, wieś – 3,2%). Amfetaminę najczęściej zażywała młodzież z dużego miasta (3,6%), zjawiska tego nie zaobserwowaliśmy wśród uczniów z miasteczka. Najmniejsze zróżnicowanie w zażywanych substancjach występowało wśród gimnazjalistów zamieszkujących wieś, a największe wśród uczniów z miasteczka. Osoby, które stosują narkotyki, najczęściej robią to, wdychając (8,1%) oraz wciągając je nosem (2,7%). Rzadko stosowane sposoby to połykanie, kładzenie pod język czy zastrzyki (po 0,5% badanych).

Ryc. 3. Wiek, w którym ankietowani pierwszy raz wypili alkohol.

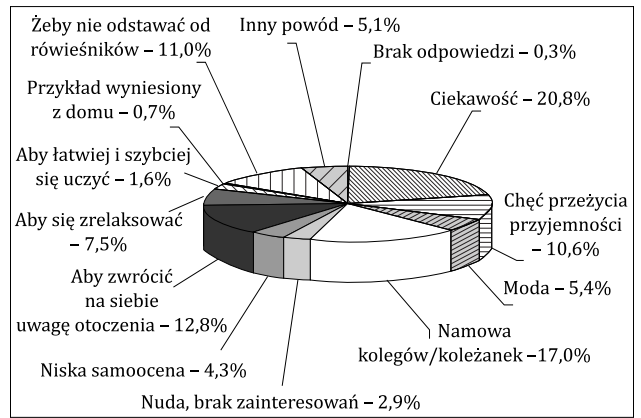
Ryc. 4. Rodzaj środka, który ankietowani zażyli jako pierwszy w życiu.

Respondenci zapytani, w jaki sposób zdobyli środki psychoaktywne, przyznali, że najczęściej zdobyli je, kupując od innej osoby (3,7%), zostali poczęstowani (3,2%) bądź kupili przez internet (0,5%). Jednocześnie 2,8% badanych podało, że nie pamięta, skąd zdobyło wymienione wcześniej preparaty. 89,8% osób nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie lub nie zażywało środków psychoaktywnych. Z uzyskanych danych dowiadujemy się, że w każdym środowisku wyraźnie dominowali gimnazjaliści, którzy nie podali odpowiedzi lub

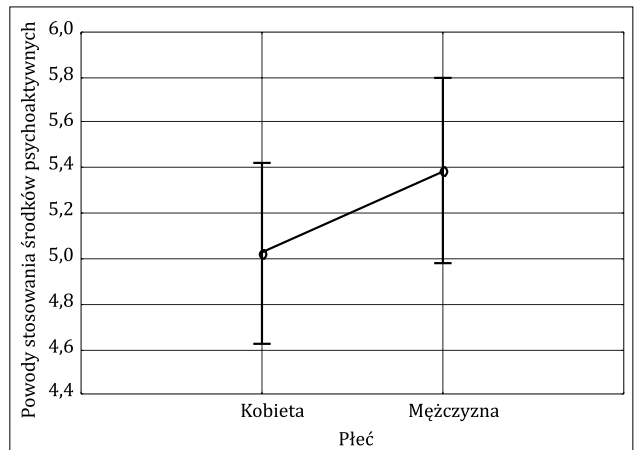
nie zażywali środków psychoaktywnych. Młodzież zamieszkująca środowisko wiejskie najczęściej zdobywała środki psychoaktywne od innej osoby (2,1%), rzadziej kupowała przez internet (1,1%) lub nie pamiętała źródła pochodzenia tych substancji (1,1%). Z kolei gimnazjaliści z miasteczka najczęściej zdobywali używki dzięki temu, że ktoś ich poczęstował (7,1%) bądź kupili je od innej osoby (5,7%) albo też nie pamiętają źródła ich pochodzenia (4,3%). Ankietowani z dużego miasta w równych proporcjach (po 3,8%) odpowiadali, że posiadanie środków psychoaktywnych wynikało z poczęstowania, kupienia od innej osoby bądź nie pamiętali, skąd je zdobyli. Można także zauważyć, że tylko młodzież mieszkająca na wsi korzystała z internetu, aby zdobyć substancje uzależniające. Być może jest to skutek mniejszej bezpośredniej dostępności tych środków. Najczęstsze powody, dla których ankietowani stosują środki psychoaktywne, przedstawia rycina 5. W każdej z badanych grup największy odsetek młodzieży uważał, że najczęstszym powodem sięgania po środki psychoaktywne była ciekawość (miasteczko – 22,2%, wieś – 20,9%, duże miasto – 18,3%) oraz namowa kolegów/koleżanek (wieś – 17,9%, miasteczko – 17,0%, duże miasto – 15,4%). Najwięcej osób, które spośród odpowiedzi wybrały niską samoocenę, wywodziło się z miasteczka (5,3%), natomiast relaks jako powód dominował w dużym mieście (10,9%). Wśród gimnazjalistów z dużego miasta nie było ani jednej osoby, która uważała, że środki psychoaktywne zażywa się dla łatwej i szybkiej nauki. Tu jednak 1,5% odpowiadających nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Nie ma istotnych statystycznie różnic w tym, jakie powody ankietowani wskazują jako najczęstsze przyczyny stosowania środków psychoaktywnych w zależności od płci – $p > 0,2012$ (ryc. 6) oraz miejsca zamieszkania – $p > 0,445$ (ryc. 7).

Do aplikowania środków psychoaktywnych zdecydowanie najczęściej dochodziło na dyskoteki/koncertie (wieś – 48,4%, miasteczko – 34,3%), nieco rzadziej wybierano imprezy domowe (wieś – 15,8%, miasteczko – 20,7%). W dużym mieście najczęściej wybierano imprezy domowe (42,7%), mniejszy odsetek badanych wybrał dyskotekę/koncert (26,5%), a najmniej odpowiedzi wiązało się z biwakiem/wycieczką (2,9%) oraz braniem w samotności (4,4%). Jednocześnie można zauważyć, że im mniejsza aglomeracja, tym więcej odpowiedzi wskazujących dyskotekę/koncert oraz że im większa aglomeracja, tym więcej odpowiedzi dotyczyło imprez domowych. Występują statystycznie istotne różnice dotyczące tego, w jakich okolicznościach ankietowani zażywają środki psychoaktywne w zależności od płci – $p < 0,001$ (ryc. 8). Nie ma istotnych statystycznie różnic w tym, w jakich okolicznościach ankietowani zażywają środki psychoaktywne w zależności od miejsca zamieszkania – $p > 0,280$ (ryc. 9).

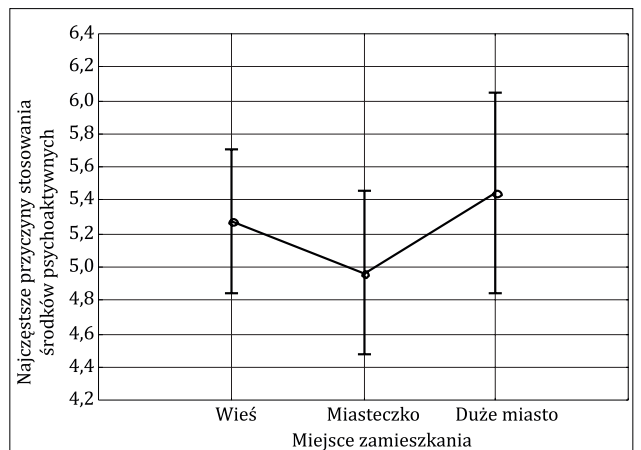
Jako najczęstsze sposoby spędzania czasu wolnego ankietowani zaznaczyli: spędzanie czasu z rówieśnikami – 21,1% oraz formę aktywną – 20,4%. Z komputerem czas wolny wiązało 18,5% gimnazjalistów, wspólne przebywanie z rodziną deklarowało 16,6% badanych, a formę bierną (czytanie, oglądanie telewizji) – 10,1% respondentów. Mniejszy odsetek młodych ludzi poświęcał czas wolny na naukę (7,1%) i zajęcia pozalekcyjne (4,3%), byli również

Ryc. 5. Najczęstsze powody, dla których stosuje się środki psychoaktywne.

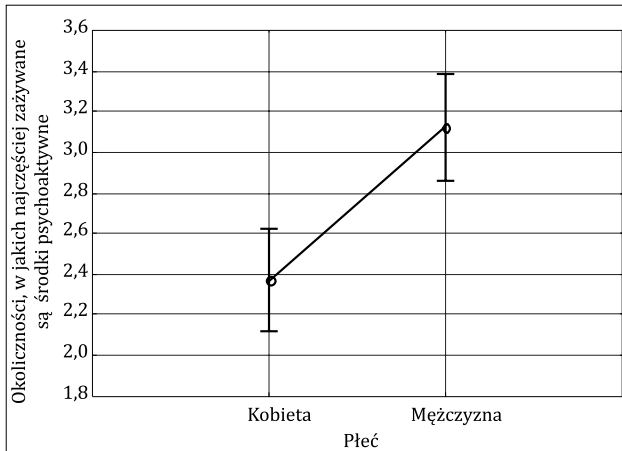

Ryc. 6. Najczęstsze powody, dla których stosuje się środki psychoaktywne – w zależności od płci.

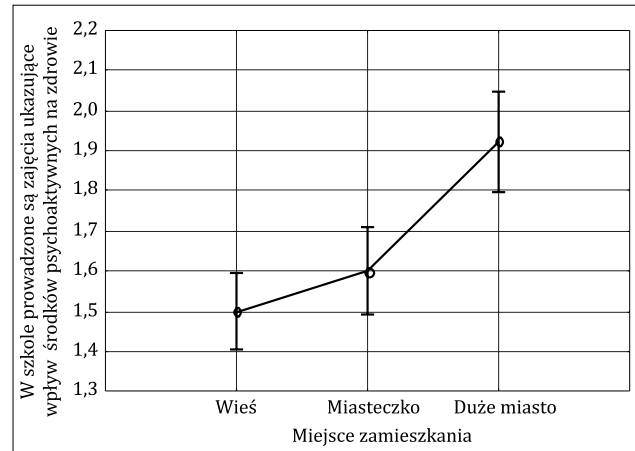

Ryc. 7. Najczęstsze powody, dla których stosuje się środki psychoaktywne – w zależności od miejsca zamieszkania.

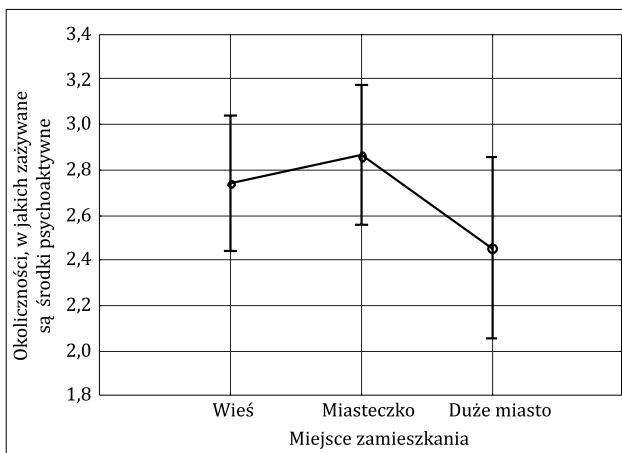
tacy, którzy nic nie robią (1,9%). Młodzież ze wsi i miasteczka najczęściej spędzała czas aktywnie (wieś – 19,7%, miasteczko – 22,9%) i z rówieśnikami (wieś – 17,1%, miasteczko – 20,0%). Największy odsetek spędzających wolne chwile z rodziną wywodzi się z rejonu wiejskiego (21,8%), a najmniejszy z dużego miasta (11,8%). Gimnazjaliści z dużego miasta czas wolny najczęściej przeznaczali na

Ryc. 8. Okoliczności, w których najczęściej zażywane są środki psychoaktywne – w zależności od płci.

Ryc. 10. Czy w szkole prowadzone są zajęcia ukazujące wpływ środków psychoaktywnych na zdrowie? – w zależności od miejsca zamieszkania.

Ryc. 9. Okoliczności, w których najczęściej zażywane są środki psychoaktywne – w zależności od miejsca zamieszkania.

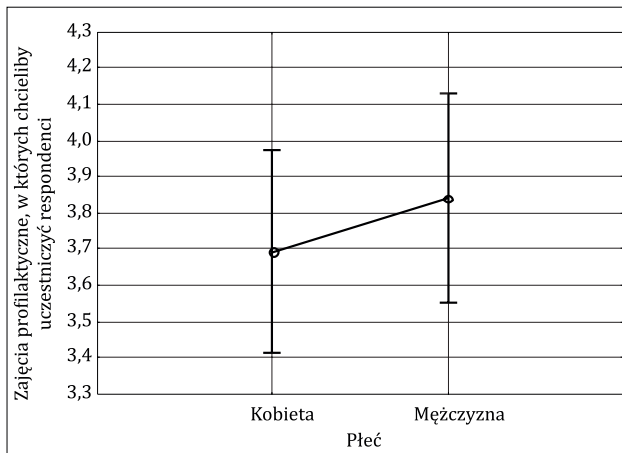
spotkania z rówieśnikami (31,7%) oraz na pracę z komputerem (25,2%), nikt nie uczestniczył w zajęciach pozalekcyjnych oraz nie deklarował nicnierobienia.

Respondentów również zapytano, czy w szkole prowadzone są zajęcia uświadamiające wpływ środków psychoaktywnych na zdrowie. Z badań wynika, że większość respondentów, tj. 62,7%, odpowiedziała negatywnie, odpowiedzi twierdzącej udzieliło 35,9% badanych, a 1,4% nie zaznaczyło żadnej odpowiedzi. Najwięcej odpowiedzi potwierdzających prowadzenie zajęć ukazujących wpływ środków psychoaktywnych na zdrowie udzieliłi gimnazjaliści zamieszkujący wieś (48,9%), na drugim miejscu byli uczniowie z miasteczka (40,0%). Najmniej takich odpowiedzi padło w dużym mieście (7,5%). Odpowiedzi na postawione pytanie nie udzieliłi respondenci pochodzący ze środowiska wiejskiego (2,2%) i z dużego miasta (1,9%). Występują statystycznie istotne różnice w tym, czy w szkole ankietowanych prowadzone są zajęcia ukazujące wpływ środków psychoaktywnych na zdrowie w zależności od miejsca zamieszkania – $p < 0,001$ (ryc. 10).

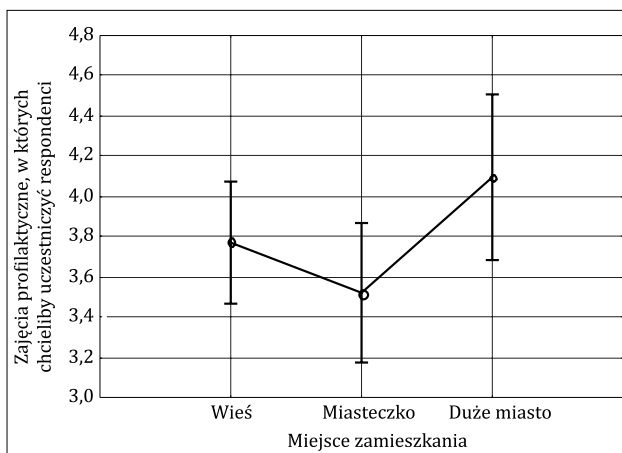
Z odpowiedzi na pytanie związane z zajęciami profilaktycznymi, w których ankietowani chcieliby uczestniczyć, wynika, że największym zainteresowaniem wśród ogółu respondentów cieszą się projekcje filmowe (25,7%),

za dyskusją w grupie opowiedziało się 16,4% badanych, 8,0% uczniów preferowało pogadankę ze specjalistą, a indywidualne rozmowy wybrało 3,1% ankietowanych. Ze wszystkich odpowiadających 45,0% nie było zainteresowanych uczestnictwem w zajęciach profilaktycznych, a 1,8% nie zaznaczyło żadnej odpowiedzi. Z badań wynika, że w każdej z badanych grup największą popularnością cieszyły się projekcje filmowe (wieś – 27,6%, miasteczko – 29,3%, duże miasto – 17,0%), na drugim miejscu znalazła się dyskusja w grupie (wieś – 16,3%, miasteczko – 18,7%, duże miasto – 13,2%). Mniejszy odsetek badanych oczekiwał na pogadankę ze specjalistą (wieś – 7,1%, miasteczko – 10,7%, duże miasto – 5,7%) oraz indywidualne rozmowy (wieś – 2,0%, miasteczko – 4,0%, duże miasto – 3,8%). Spośród osób niezainteresowanych uczestnictwem w zajęciach profilaktycznych największą grupę stanowili gimnazjaliści z dużego miasta (58,5%), grupa pośrednia zamieszkiwała wieś (45,9%), najmniejsza miasteczko (34,7%). W każdym środowisku były także osoby, które nie udzieliły żadnej odpowiedzi (wieś – 1,0%, miasteczko – 2,7%, duże miasto – 1,9%). Na pytanie o to, czy w szkole jest osoba, którą mogą prosić o pomoc w sytuacji uzależnienia od środków psychoaktywnych, 56,2% ankietowanych odpowiedziało twierdząco, 42,9% przecząco, a 0,9% nie zaznaczyło żadnej odpowiedzi. Najwięcej odpowiedzi twierdzących pochodziło od gimnazjalistów zamieszkujących wieś (64,9%), nieco mniej od uczniów z dużego miasta (54,7%), najmniej – z miasteczka (45,7%). Osoby, które nie udzieliły żadnej odpowiedzi, zamieszkiwały środowisko wiejskie (1,1%) i duże miasto (1,9%). Nie ma istotnych statystycznie różnic dotyczących tego, w jakich zajęciach profilaktycznych ankietowani chcieliby uczestniczyć w zależności od płci – $p > 0,467$ (ryc. 11) i miejsca zamieszkania – $p > 0,109$ (ryc. 12).

W ostatnim pytaniu chcieliśmy wiedzieć, czy potrzebna jest osoba, którą można poprosić o pomoc w sytuacji uzależnienia. Blisko połowa uczniów odpowiedziała twierdząco (45,2%), prawie 1/3 ankietowanych zaprzeczyła (29,9%), a 1/4 w ogóle nie zaznaczyła odpowiedzi (25,3%). Uzyskane dane wskazują, że największy odsetek młodzieży uważającej, że potrzebna jest osoba mogąca pomóc w przypadku uzależnienia, pochodził z dużego miasta (67,9%). Odpowiedzi

Ryc. 11. Zajęcia profilaktyczne, w których ankietowani chcieliby uczestniczyć – w zależności od płci.

Ryc. 12. Zajęcia profilaktyczne, w których ankietowani chcieliby uczestniczyć – w zależności od miejsca zamieszkania.

przeczące stanowiły tu 22,7%. Bardziej zbliżone do siebie były odpowiedzi ankietowanych zamieszkujących pozostałe aglomeracje. W środowisku wiejskim odpowiedzi twierdzących było 37,2%, zaprzeczających – 30,9%, a niezamierzonych – 31,9%. W miasteczku 38,5% respondentów odpowiedziało twierdząco, 32,9% – zaprzeczyło, a 28,6% nie udzieliło żadnej odpowiedzi.

DYSKUSJA

Badania prowadzone przez antropologów dowiodły, że większość ludzi sięga czasami po substancje zmieniające świadomość, zniekształcające proces odbioru rzeczywistości i samego siebie. Nowe, osiągnięte dzięki temu odczucie, jest w mniemaniu człowieka czymś, z czego coraz trudniej zrezygnować. Do grona eksperymentujących z używkami należy także młodzież gimnazjalna (3).

Zrozumieniu i przeciwstawieniu się uzależnieniom, zwłaszcza wśród młodych osób, nade wszystko sprzyja odpowiednia wiedza (3). Z badań własnych wynika, że tylko nieznaczna większość z ogółu gimnazjalistów (57,1%) wie, co to są środki psychoaktywne, podobny wynik (75,1%) zawiera opracowanie pt. „Młodzi Polacy

o zachowaniach ryzykownych” z 2009 roku (6). Również nieco więcej niż połowa spośród wszystkich odpowiadających (53,5%) uznała, że zażywanie tych specyfików jest szkodliwe. Podobnych danych dostarcza raport z badań Europejskiego Programu Badań Ankietowych w Szkołach na temat Używania Alkoholu i Innych Narkotyków (ESPAD) z 2007 roku (7), gdzie ponad 70% badanych uczniów opowiada się za szkodliwością nikotyny, 27,8% za dużą szkodliwością alkoholu, a blisko 50% za szkodliwością narkotyków. Z pracy Sierosławskiego wynika, że głównie dzięki przekazom profilaktycznym, realizowanym właśnie w szkole, większość badanych studentów dostrzega ryzyko szkód zdrowotnych i społecznych powodowanych przez używki (8). Z zestawienia ogólnego i szczegółowego wyników badań własnych widać również, że tylko 62,7% ogółu respondentów uważa, iż stosowanie środków psychoaktywnych może powodować uzależnienie. Skoro tylko nieznaczna połowa gimnazjalistów wie, jak działają środki odurzające, można zatem stwierdzić, że ich wiedza na ten temat jest niewystarczająca. Można też przypuszczać, że to właśnie niewiedza przekłada się na przekonanie o nieszkodliwości oraz braku właściwości uzależniającej tychże preparatów. Analizując uzyskane wyniki, można także zauważyć, że zdaniem części respondentów specyfiki te mogą powodować uzależnienie, ale nie ma ono nic wspólnego ze szkodliwością.

Ważnym elementem w ocenie wiedzy ankietowanych jest analiza odpowiedzi na pytanie o najczęstsze źródła informacji na temat substancji uzależniających. Z zestawienia ogólnego badań własnych wynika, że najczęściej wskazywanym źródłem były środki masowego przekazu (55,5%), następnie rówieśnicy (27,3%), rodzice (6,6%), nauczyciele (5,9%) i pielęgniarki (2,7%). Podobne wyniki uzyskano w pracy Waszkiewicza i wsp., gdzie również najczęściej wskazywanym źródłem zgłębiania informacji o narkotykach były media (44,4%), następnie rówieśnicy (32,5%), na trzecim miejscu uplasowała się szkoła (13,8%), a z wiedzy rodziców korzystało niespełna 7% badanych (9).

Brak wiedzy niewątpliwie koreluje z brakiem przekonania o szkodliwości używek dla zdrowia, co z kolei sprzyja ich intensywnemu stosowaniu, o czym pisze Sierosławski w pracy pt. „Narkotyki i narkomania” (8). Materiały zawarte w pracy Gromadzkiej-Ostrowskiej i wsp. donoszą, że 20% uczniów przejawia pozytywną postawę wobec nikotyny i alkoholu, a 6% wobec narkotyków (10). W raporcie pt. „Młodzież a substancje psychoaktywne” sporządzonym w 2009 roku przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS), odsetek osób palących to 40% (11). Z raportu ESPAD z 2007 roku wynika, że inicjację alkoholową przeszło aż 91% uczniów trzeciej klasy gimnazjum (7). Z kolei opracowanie pt. „Młodzi Polacy o zachowaniach ryzykownych” informuje, że 40,2% gimnazjalistów doświadczyło palenia tytoniu, 82% pija alkoholu, a do zażywania narkotyków nie przyznał się nikt (6). Niepokojącym zjawiskiem jest też obniżanie się wieku pierwszego kontaktu z tymi substancjami, o czym sygnalizują raport ESPAD z 2007 roku (7), Cekiery (12) czy praca Stec, w której zawarte dane mówią o inicjacji nikotynowej w wieku 5 lat (13). Informacje zawarte w pracy Gromadzkiej-Ostrowskiej i wsp. donoszą, że w 1999 roku

pierwszego kontaktu z alkoholem doświadczali już nieletni w wieku 9-12 lat (10).

Uzyskane wyniki badań własnych pozwalają potwierdzić te opinie. W przypadku palenia papierosów tylko nieznaczna większość z ogółu gimnazjalistów nigdy nie paliła (60,4%). Osoby z jednorazowym kontaktem stanowiły 17,5%, palenie okazjne dotyczyło 14,7%, a codzienne palenie nikotyny deklarowało aż 7,5% ankietowanych. Odpowiedzi ankietowanych informują, że do pierwszego zaciągnięcia dymem papierosowym dochodziło w przedziale wieku od 3-15 lat, najczęściej wybierana kategoria to 13 lat (11,5%). Z raportu ESPAD z 2007 roku wynika, że dominujący wiek to 14 lat (7).

Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że picie alkoholu deklarowała znaczna większość ankietowanych (70,5%). Do okazjnego spożywania trunków przyznało się 47% badanych, 21,7% wypilo alkohol jednorazowo, a 1,8% piło codziennie. Inicjacja alkoholowa gimnazjalistów miała miejsce w przedziale wiekowym od 3-18 lat. Większość gimnazjalistów po raz pierwszy sięgnęła po alkohol w wieku 14 lat (15,2%). Jak wynika z badań własnych, inicjację alkoholem młodzież najczęściej rozpoczyna od piwa (54,4%), następnie są mocne alkohole i wino (po 12,2% ankietowanych). Podobne wyniki uzyskano w raporcie ESPAD z 2007 roku (7) oraz w opracowaniu pt. „Młodzi Polacy o zachowaniach ryzykownych” z 2009 roku (6), gdzie najbardziej dostępnym napojem okazało się piwo, potem wino i wódka.

W odniesieniu do narkotyków uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że zdecydowana większość respondentów (88%) nigdy ich nie zażywała, jednorazowy kontakt zadeklarowało 6% gimnazjalistów, 4,1% przyznała się do okazjonej degustacji, natomiast codzienne zażywanie zgłosiło 0,5% badanych. Z ogółu uzyskanych odpowiedzi wynika, że do pierwszej aplikacji narkotyków dochodziło między 10.-15. rokiem życia (najczęściej w wieku 14 lat – 5,1%). Polska narkomania przybiera coraz częściej wymiar politoksykomanii, o czym świadczą udzielone przez respondentów odpowiedzi. Z zestawienia ogólnego i szczegółowego wynika, że środkami, jakie gimnazjaliści najczęściej zażyli jako pierwsze w życiu, są marihuana i haszysz (7,6%). Takich samych danych dostarczają raport ESPAD z 2007 roku (7), komunikat z badań CBOS z 2009 roku (11) oraz prace: Waszkiewicz i wsp. (9), Potockiej-Banaś i wsp. (14) oraz Sierosławskiego (dotyczy 86% badanych) (15, 16). Natomiast najbardziej preferowanym sposobem przyjmowania narkotyków jest wdychanie (8,1%). Na drugim miejscu znajduje się wciąganie nosem (2,7%). Podobny wynik uzyskano w pracy Sierosławskiego, gdzie badani gimnazjaliści (9%) również najczęściej wybierali substancje wziewne (15-17).

Aby w pełni zdiagnozować trendy w rozwoju narkomanii, konieczne stało się poznanie czynników, które predysponują do stosowania środków psychoaktywnych. Jednym z nich jest większa dostępność do tych preparatów. Z ogólnej analizy uzyskanych materiałów wynika, że osoby które miały kontakt z używkami, najczęściej zdobyły je, kupując od innej osoby (3,7%), co potwierdza także praca Sierosławskiego i Zielińskiego pt. „Narkotyki a młodzież” (17), bądź zostały poczęstowane (3,2%). Taką odpowiedź (60,6%) najczęściej podawali studenci w pracy Sierosławskiego z 2000 roku (8). Do innych, ale istotnych czynników w omawianej kwestii należą powody i okoliczności stosowania

środków psychoaktywnych. Zestawienie ogólne w badaniach własnych dowodzi, że ciekawość (20,8%) oraz namowa kolegów/koleżanek (17%) to zdecydowanie najczęściej wymieniane powody aplikowania tych specyfików. W badaniach Gibas i wsp. (18), Płotki i wsp. (19) oraz Waszkiewicz i wsp. (9) także dominuje ciekawość, a u Okulicz-Kozaryn i wsp. młodzież stosuje środki psychoaktywne, by zapomnieć o problemach lub lepiej się bawić (20). Natomiast w pracy Sierosławskiego z 2000 roku dla studentów najważniejsza jest już chęć uzyskania przyjemności (83,1%) (8). Ogólna analiza zgromadzonych danych mówi, że gimnazjaliści najczęściej zażywają środki psychoaktywne na dyskoteki/koncercie (38,1%), taki sam wynik uzyskano w pracy Waszkiewicz i wsp. (9). Natomiast w pracy Sierosławskiego najwięcej odpowiedzi uzyskały imprezy domowe (71,6%) (8).

Zgromadzone materiały pozwoliły również uzyskać wiedzę na temat najczęstszych sposobów spędzania czasu wolnego przez ankietowanych. Uzyskane wyniki z zestawienia ogólnego dowodzą, że gimnazjaliści niemal tak samo chętnie spędzają czas aktywnie (20,4%), pracując z komputerem (18,5%) czy spotykając się z rówieśnikami (21,1%). Z kolei wyniki zawarte w raporcie ESPAD z 2007 roku (7) wskazują, że dominującą aktywnością badanych uczniów jest korzystanie z internetu (ok. 74%), natomiast w pracy Płotki i wsp. (20) badana młodzież najczęściej spędzała czas wolny ze znajomymi (34%).

Zważywszy na młody wiek respondentów, jak i stosunkowo bogate już doświadczenia ze środkami psychoaktywnymi, które niewątpliwie przemawiają za niedostateczną wiedzą na ich temat, warto było dowiedzieć się, czy w gimnazjach, do których uczęszczają ankietowani, odbywają się zajęcia ukazujące wpływ tych substancji na zdrowie i czy w opinii badanych są one potrzebne. Wyniki z badań własnych informują, że zdaniem większości respondentów (62,7%) w ich szkołach nie ma takich zajęć. Natomiast z pracy Sierosławskiego z 2000 roku wynika, że większość ankietowanych z przekazem profilaktycznym spotkała się właśnie już w szkole (8). Prowadzenie zajęć edukacyjnych w ich szkołach potwierdziło prawie 100% uczniów w pracy Waszkiewicz i wsp. (9). Największym zainteresowaniem wśród ogółu gimnazjalistów cieszą się projekcje filmowe, preferowane przez 25,7% uczniów. Drugie miejsce zajęła dyskusja w grupie (16,4%). Jednakże prawie połowa ankietowanych, bo aż 45%, nie jest zainteresowana uczestnictwem w zajęciach profilaktycznych. Największy odsetek takich osób pochodzi z dużego miasta (58,5%).

Uzyskane materiały z badań własnych wskazują na pewien związek pomiędzy motywami i okolicznościami, w jakich zażywane są substancje uzależniające, a formami spędzania czasu wolnego przez młodzież. Czas wolny, który wiąże się tak z przedziałem wieku, jak i stylem życia, młodzież poświęca i na kontakty towarzyskie z innymi ludźmi, i na rozrywkę, zabawę czy hobby. Analiza uzyskanych danych pozwala stwierdzić, że te same aktywności z jednej strony mogą sprzyjać prawidłowym zachowaniom, z drugiej zaś prowadzić do samozatrącenia. Ważne jest zatem to, aby podejmowane przez gimnazjalistów formy spędzania czasu wolnego prowadziły do ich twórczego rozwoju, a nie destrukcji. Takim ogniwem łączącym wymienione wcześniej elementy jest szeroko pojęta wiedza dzięki dobrze prowadzonej edukacji. Powinna ona zawierać informacje o zdrowym stylu

życia, o zagrożeniach czyhających na młodego człowieka oraz wskazówki, jak bezpiecznie spędzać czas wolny, skutecznie odmawiać i unikać kontaktów z substancjami prowadzącymi do uzależnienia. Temu powinny służyć zarówno akcje o szerokim zasięgu, jak i skierowane do pojedynczego ucznia (21).

Przeprowadzona analiza uzyskanych materiałów pozwala stwierdzić, że rosnący problem uzależnień od środków psychoaktywnych, zarówno na świecie, jak i w Polsce, wymaga szerszego rozpoznawania tego zjawiska oraz podjęcia niezbędnych środków profilaktycznych mających zmienić obecną sytuację. Niewyobrażalnym bowiem jest fakt, że pierwszych inicjacji z substancjami odurzającymi doświadczają już uczniowie szkół podstawowych i gimnazjów. Oprócz względów diagnostycznych szczególnie istotny jest aspekt prognostyczny, związany z wykorzystaniem najnowszych trendów w rozwoju uzależnień od środków psychoaktywnych.

WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano następujące wnioski:

1. Wiedza ankietowanych na temat środków psychoaktywnych jest niewystarczająca. Zarówno jej zasób, jak i wybór źródeł jej pozyskiwania nie zależą od płci.
2. Najczęściej wybieranym przez gimnazjalistów alkoholem jest piwo, a narkotykiem – marihuana i haszysz.
3. Ciekawość oraz namowa kolegów/koleżanek to najczęściej wymieniane powody aplikowania środków psychoaktywnych. Wybrane przez ankietowanych powody nie zależą ani od płci, ani od miejsca zamieszkania.
4. Zdaniem respondentów do zażywania środków psychoaktywnych dochodzi najczęściej na dyskotekę/koncert, na drugim miejscu znajdują się imprezy domowe. Wskazywane okoliczności zależą od płci, ale nie zależą od miejsca zamieszkania.
5. Spotkania z rówieśnikami oraz aktywność to najczęściej wybierane formy spędzania czasu wolnego, jakie preferują ankietowani.
6. Wiedza respondentów o tym, czy w ich szkole prowadzone są zajęcia ukazujące wpływ środków psychoaktywnych na zdrowie, nie zależy od płci, ale zależy od miejsca zamieszkania.
7. Wybór zajęć profilaktycznych, w których gimnazjaliści chcieliby uczestniczyć, nie zależy ani od płci, ani od miejsca zamieszkania, jednak blisko połowa gimnazjalistów nie jest zainteresowana uczestnictwem w takich zajęciach.

Adres do korespondencji:

Wioletta Mędrzycka-Dąbrowska
Zakład Pielęgniarstwa Ogólnego
GUMed
ul. Do Studzienki 38, 80-277 Gdańsk
tel./fax +48 (58) 349-12-92
wioletta.medrzycka@gumed.edu.pl

PIŚMIENNICTWO

1. Matusiak-Kita M, Zdrojewicz Z: Dopalacze – budowa i działanie na organizm człowieka. *Problemy Terapii Monitorowanej* 2010; 21(1): 39-41.
2. Łomnicki A: Wprowadzenie do statystyki dla przyrodników. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
3. Rathus SA: Psychologia współczesna. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.
4. Kozak S: Patologie wśród dzieci i młodzieży. Centrum Doradztwa i Informacji Gifin, Warszawa 2007.
5. Biała J: Zagrożenia w wychowaniu dziecka we współczesnej rodzinie polskiej. Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2006.
6. Kampania „Zachowaj Trzeźwy Umysł”: „Młodzi Polacy o zachowaniach ryzykownych”. Brusy 2009.
7. Sierosławski J: Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2007 roku. Europejski program badań ankietowych w szkołach ESPAD, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 2007. Dostępne na stronie: <http://www.narkomania.gov.pl/>.
8. Sierosławski J: Narkotyki i narkomania. *Medycyna po Dyplomie* 2000; 9(8): 49-52.
9. Waszkiewicz L, Połtyn-Zaradna K, Zatońska K, Wargosz D: Kontakty z narkotykami młodzieży szkół gimnazjalnych. *Probl Hig Epidemiol* 2008; 89(4): 518-520.
10. Gromadzka-Ostrowska J, Włodarek D, Toeplitz Z: Edukacja prozdrowotna. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2003: 299-305.
11. Centrum Badania Opinii Społecznej: Młodzież a substancje psychoaktywne. Komunikat z badań. Warszawa 2009. Dostępne na stronie: http://www.prawapacjenta.eu/var/media/File/Mlodziez_a_sybstancje_psychoaktywne_CBOS.pdf.
12. Cekiera C: Uzależnienia – alkoholizm, narkomania, palenie tytoniu. Profilaktyka, terapia i resocjalizacja. [W:] Urban B, Stanik JM (red.): Resocjalizacja. Tom 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007: 20-55.
13. Stec B: Używanie substancji psychoaktywnych przez młodzież. *Psychiatria* 2005; 2(1): 19-28.
14. Potocka-Banaś B, Janus T, Borowiak K: Młodzież a środki narkotyczne w świetle wyników własnych badań prowadzonych w Szczecinie w latach 1998-2003. *Diagnostyka Laboratoryjna* 2006; 42(2): 189-196.
15. Sierosławski J: Substancje psychoaktywne. Postawy i zachowania. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2006 roku, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii. Dostępne na stronie: <http://www.narkomania.gov.pl/>.
16. Sierosławski J: Oszacowanie liczby problemowych użytkowników narkotyków i analiza wzorów używania narkotyków oraz związanych z tym problemów. Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 2008. Dostępne na stronie: <http://www.narkomania.gov.pl/>.
17. Sierosławski J, Zieliński A:

Narkotyki a młodzież. Europejski Program badań ankietowych w szkołach na temat używania alkoholu i narkotyków. Serwis Informacyjny Narkomania 2000; 12(13): 2-21. 18. Gibas M, Mądry E, Mądry R, Adamczak-Ratajczak A: Czy przyszli lekarze sięgają po narkotyki? Family Medicine & Primary Care Review 2006; 8(3): 609-611. 19. Płotka A, Borny-Żarska A: Udział pielęgniarki w psychoprofilaktyce uzależnień wśród młodzieży lubelskiej. Zdrowie Publiczne 2002; 112(1): 161-165. 20. Okulicz-Kozaryn K, Borucka A, Brykczyńska C, Pisarska A: Używanie poszczególnych rodzajów narkotyków przez młodzież: wzory i konsekwencje. Alkoholizm i Narkomania 2008; 21(4): 391-411. 21. Ciechaniewicz W: Edukacja zdrowotna – zadania pielęgniarki w promocji zdrowia. [W:] Andruszkiewicz A, Banaszkiewicz M (red.): Promocja zdrowia. Wydawnictwo Czelej, Lublin 2008: 154-165. 22. Bogdanik J: Trzy plagi ludzkości: alkoholizm, nikotynizm, morfinizm. Odczyt Józefa Bogdanika wygłoszony w Krakowie w Towarzystwie Opieki nad ubogą młodzieżą szkolną. Lwów; Zakład Towarzystwa Opieki nad ubogą młodzieżą szkolną. 23. Unovo J: Systemy informacyjne marketingu. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław 2009. 24. Sidowicz W, Maroszek J, Kiedik D: Analiza społeczna w polityce zdrowotnej. Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne Vesalius, Kraków 2002. 25. Cierpiałkowska L: Psychopatologia. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2009.

nadesłano: 21.07.2014
zaakceptowano do druku: 15.08.2014